

art in the new aesthetic paradigm of the 21st century], Zbirnyk naukovykh prats SUCHASNE MYSTETsTVO. №16. S. 179–188. URL: <http://sm.mari.kiev.ua/article/view/219999> [in Ukrainian]

7. Mironova, T. (2018). Khudozhni zasoby ta obraznist suchasnogo ukrainskoho mystetstva (dosvid diialnosti mizhnarodnoi mystetskoï rezydentzii FACE of ART) [Artistic means and imagery of modern Ukrainian art (experience of the FACE of ART international art residency)]. Zbirnyk naukovykh prats SUCHASNE MYSTETsTVO. №14. S. 237–244. [in Ukrainian]

8. Mironova, T. (2020). Vyznachennia poniattia «khudozhnoi obraznosti» ta kola yii poniatiinoho aparatu v suchasnomu obrazotvorchomu mystetstvi [Definition of the concept of "artistic imagery" and the circle of its conceptual apparatus in modern fine art]. Mystetstvoznavstvo Ukrainy. №20. S. 39–44. [in Ukrainian]

9. Pavelchuk, Ivanna. (2022). niversytetski initsiatyvy Akademii obrazotvorchykh mystetstv im. Ya. Matejka u Krakovi pid chas viiny v Ukraini [University initiatives of the Academy of Fine Arts named after J. Matejka in Krakow during the war in Ukraine]. Obrazotvorche mystetstvo. № 3-4(119). S. 112–116. [in Ukrainian]

10. Skliarenko, H. Ya. (2009). Zhyvopys [Painting]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Redkol. : I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak [ta in.] ; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: <https://esu.com.ua/article-19107> [in Ukrainian]

11. Tkachenko, A. V. (2017). Khudozhnii obraz – osoblyva forma estetychnoho osvoinnia svitu [An artistic image is a special form of aesthetic exploration of the world]. Zbirnyk materialiv III Mizhnarodnogo konhresu «Hlobalni vyklyky pedahohichnoi osvity v universytetskomu prostori». Odesa. S. 203–204. [in Ukrainian]

12. Chehusova, Z. Profesiine dekoratyvne mystetstvo Ukrainy pochatku XX stolittia i problemy hlobalizatsii kultury [Professional decorative art of Ukraine at the beginning of the 20th century and the problems of cultural globalization] URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/150/4462/9400-1> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КУЛІНІЧ Лариса Олександрівна – старший викладач, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: сучасна художня кераміка, традиційне народне гончарство, педагогіка мистецтва, професійна підготовка майбутніх художників та вчителів образотворчого мистецтва.

ГУСЄВА Любов Григорівна – викладач, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: педагогіка мистецтва, проблеми образотворчого підготовки студентів та учнів.

ПУНГІНА Ольга Анатоліївна – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток та становлення художньої освіти на півдні України (друга половина XIX - початок XX століття).

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

KULINYCH Larysa Oleksandrivna – senior lecturer, Volodymyr Vinnichenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: modern artistic ceramics, traditional folk pottery, art pedagogy, professional training of future artists and art teachers.

HUSYIEVA Liubov Hryhorivna – teacher, Volodymyr Vinnichenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: art pedagogy, problems of artistic training of students and pupils.

PUNGINA Olha Anatoliivna – Ph.D., associate professor, Volodymyr Vinnichenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: development and formation of art education in the south of Ukraine (second half of the 19th - beginning of the 20th century).

Стаття надійшла до редакції 17.04.2024 р.

УДК 379.825:792.091.36398.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-214-221-226

ЛАВРИШ Ірина Михайлівна –

кандидат педагогічних наук, директор Будинку культури, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1448-7352>

e-mail: Lavrishirina@gmail.com

КУЛЬТУРОТВОРЧІ АСПЕКТИ МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ-МОДЕРНІСТІВ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВИТИ І ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКОВОЇ АУДИТОРІЇ

У статті вводяться такі поняття як екологічна освіта та виховання, розкривається природна складова культуротворчих аспектів українських художників-модерністів, обґрунтовується їхній вплив у єдиному проблемному полі екології культури та екології людини. Ми відзначаємо особливе значення розуміння змісту естетичних цінностей для підліткової аудиторії в образотворчому мистецтві, як відображення в композиціях художників базових найзагальніших уявлень про світ природи, що дає змогу органічно переживатися з основними принципами організації художньої площини. Звертаємо увагу на національні природні риси українського характеру у творчості видатних діячів образотворчого модерного мистецтва минулого. Акцентуємо на тому, що щедра на таланти українська земля подарувала людству цілу плеяду геніальних художників, скульпторів, яких знає увесь світ, однак унаслідок історичних обставин, їм доводилось збагачувати скарбницю власної культуротворчості, перебуваючи за межами рідного краю, тому на отчій землі їхній талант був не завжди оцінений і не визнаний.

Разом з тим, вважаємо, що абстрактне мислення художників - модерністів було і є тією школою, оволодіння якою свідчить про високий рівень професійної культури, де відбувається художнє пізнання і особистісне утвердження справді вічних цінностей людського буття. При цьому масштаб мистецького і загальнолюдського уявлення їхній конкретний зміст: соціально-історичний, світоглядний, моральний. Їхні твори свідчать про те, що не можна втекти від життя в усій його складності, від нерозв'язно-подвійної природи самої людини – ні в життєву метушню, ні в абсолютну споглядальну духовність,- не порушивши при цьому найважливіших зав'язків між людиною і світом. Важливими передумовами цього процесу є прагнення осмислити особливості відображення природи у творчості зазначених художників, зрозуміти, як художнє мистецтво викликає чуття естетичної насолоди, в чому полягає його насолода, що пробуджує її в душі підлітків.

Ключові слова: художники-модерністи, культуротворчість, підліткова аудиторія, екологічна освіта та виховання, естетичні цінності.

LAVRYSH Iryna Mykhaylivna –

Candidate of pedagogical sciences, Director of the House of Culture, Kyiv

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1448-7352>

e-mail: Lavrishirina@gmail.com

CULTURAL ASPECTS OF THE ART OF UKRAINIAN MODERNIST ARTISTS IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION AND UPBRINGING OF THE TEENAGE AUDIENCE

The article introduces such concepts as ecological education and upbringing, reveals the natural component of the cultural aspects of Ukrainian modernist artists, and substantiates their influence in the single problematic field of cultural ecology and human ecology. We note the special importance of understanding the content of aesthetic values for the adolescent audience in the visual arts, as a reflection of the basic most general ideas about the natural world in the artists' compositions, which allows them to organically resonate with the basic principles of the artistic plane. We draw attention to the national natural features of the Ukrainian character in the works of prominent figures of the fine modern art of the past. We emphasise that the talent-rich Ukrainian land gave humanity a whole galaxy of brilliant artists and sculptors who are known all over the world, but due to historical circumstances, they had to enrich the treasury of their own cultural creativity while outside their native land, so their talent was not always appreciated and recognised in their native land.

Thus, realizing that the aesthetic essence of the art of Ukrainian modernist artists is an argument in favor of its cultural examination, it should be noted that in the analysis of the phenomena of environmental education and upbringing, which exist in our opinion as two inseparable vectors, coincide, forming a single line measure by which Man is realized. In this regard, it becomes clear that, being formed within the framework of artistic art, the aesthetic and cultural forecast can reach a much wider field of education of ecological worldview, controlling the state of the aesthetic foundations of the current level of spirituality, which enables teenagers to realize the natural component of human existence. The important prerequisites of this process are the desire to understand the peculiarities of the reflection of nature in the work of these artists, to understand how art causes a sense of aesthetic pleasure, what is its pleasure, which awakens it in the souls of teenagers.

Key words: modernist artists, cultural creation, adolescent audience, environmental education and upbringing, aesthetic values.

Поставлення проблеми та обґрунтування її актуальності. Цивілізація нашого століття поставила особистість і природу в цілком нові умови існування. Це виявляється не тільки в необхідності особливої уваги до екологічних проблем. Нові форми існування людини виявляються у всіх сферах життєдіяльності, особливо в освіті і культуротворчості. Якщо культура є формою існування людського суспільства, то культуротворчість – це форма усвідомлення буття митців, призначення якої полягає в тому, щоб поєднати їхні твори з загальною культурою за результатами діяльності в самій культурі [4]. Саме культурні цінності окреслюють перспективні контури еволюції нашого суспільства, і майбутнє України великою мірою залежить від виваженої стратегії відпрацювання та впровадження екологічних знань. Ця стратегія потребує чіткого визначення пріоритетних напрямків освіти і виховання, їхнього поетапного втілення у підліткову аудиторію з метою усвідомлення власної причетності, відповідальності за долю природи. Широке формування екологічної освіти і виховання підлітків веде до засвоєння нових ціннісних відносин, що дасть змогу виховати екологічний світогляд, екологічні імперативи взаємодії культури і природи. У контексті цього екологічна орієнтація та мистецтво стають взаємозалежними і невід’ємними компонентами формування нової парадигми сучасної освіти і культури. Без екологічної орієнтації не можна всебічно розвинути і втілити принципи естетичного мислення у творчій діяльності. Розуміння останнього як світоглядної універсали, дозволяє досягнути естетичне в його динаміці, становленні, виявленні емоційної чуттєвості, співпереживання, змістовного осмислення у спілкуванні з творами

мистецтва, організації особистісної естетики, екологічним мірилом якої стали твори українських художників-модерністів минулого. Національна традиція, через яку інтерпретуються напрямки українського мистецтва, стає сьогодні тією енергією, що здатна збагатити сучасну образотворчість, надати їй свіжих життєдайних сил. Оповідність, глибокий зв’язок з природним світом, активна кольорова драматургія художників-модерністів минулого є ознаками саме української художньої свідомості з її вітальністю та емоційністю. Так несподівано через узагальнений світ природної пластики і кольору відбиваються глибокі архетипи національного бачення, розкриваються риси традицій, на яких замішані національний смак, естетичні та психологічні особливості світосприйняття. Звідси-ідея гармонії. А вона почне діяти тоді, коли це життєве середовище стане цілісним, гармонійним на основі екокультури. Тому у художників-модерністів сформувався власний стиль, в якому складними опосередкованими шляхами трансформуються різні художні і природні джерела. Ми вважаємо, щоб виховати підлітків, їх слід ввести в самобутній світ рідної природи, аби вони навчилися бачити його та відчувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виховна концепція впливу культурних цінностей мистецтва, на наш погляд, є кореневим напрямком педагогічної науки і безпосередньо традиційним орієнтиром вітчизняної наукової думки (В. Андрущенко, Т. Андрущенко, М. Бойченко, М. Ганзюк, І. Зязюн, Н. Казіна, В. Крисаченко, О. Комаровська, В. Малахов, Л. Онофрійчук, Л. Прокопович, А. Чехуніна) та ін. Зміст програми мистецтва, як навчальної дисципліни, дає змогу забезпечити вільне зростання особистості,

усвідомлення глибинних зв'язків культури і самосвідомості підлітків, рівень якої виводить їх на винайдення власного естетичного ідеалу, що є невичерпним джерелом формування культурних цінностей. Цьому питанню присвячено праці науковців: Н. Дем'яно, К. Кодиліної, О. Комаровської, О. Лобач, Л. Масол, Т. Медвідь, В. Моляко, О. Отич, О. Онищенко, І. Палашкіної, Т. Прокопович, О. Рудницької, Н. Смагло, Н. Сулаєвої та ін.

Варто зауважити, що філософський аспект вивчення культурних мистецьких цінностей виявив ряд історико-екологічних досліджень, які присвячені розкриттю естетичних основ художньої творчості і були спрямовані на глибше розуміння, вивчення багатства і своєрідності української природи. З нечисленних праць із охарактеризованого та з деяких рецензій на них ми бачимо, що в українській науці присутні розвідки, що репрезентують творчі плеяди професійних художників минулого, представників модерністської філософії, що діяли в той час в Україні. Розробляючи переважно естетику художньої творчості, оперуючи пензлем, митцю, передусім виходять з усвідомлення реальної взаємодії між природною дійсністю та мистецтвом. Історично сюди можна підвести здобутки таких художників, як О. Радченко, О. Розанової, / Т. Гончарової, М. Юнак, В. Котинської, П. Стівбуєнка, О. Мизіна, Г. Довженка, В. Седяра, К. Гвоздика. Їхні твори підкреслюють творчий характер природних образів, фантазій, які дають змогу викликати у душі підлітків не лише певні емоційні переживання, а й відповідні думки. Естетична теорія, як і їхня мистецька спадщина істотно збагатили історію української духовної культури XIX-XX ст., оскільки художні означення сприяли актуалізації природних образів, завдяки чому вони ставали новими знаками багатовимірного культуротворчого простору. (К. Валентайн, І. Костицька, О. Костюченко, А. Петришин та ін.)

Завданням індивідуальної естетики підліткової аудиторії є, на нашу думку, зрозуміти, як мистецтво впливає на відчуття естетичної насолоди і що пробуджує в їхній свідомості художній витвір. Ми вважаємо, що підлітки розкривається через їхню здатність до культурного самовідтворення, яке здійснюється як духовно так і практично шляхом перетворення природного і духовного середовища, яке розвивається, вдосконалюється, прогресує, окультурюється. Одухотворення неможливе без індивідуалізації підлітками власного культурного буття. Освіта та культура - це не лише набуття знань і «просвітлення духу», а усвідомлена свого роду стратегія інтелектуального, особистісного, діяльносного і духовного розвитку підлітків. Духовна культура достатньо складне багатовимірне явище. Вона може бути досліджена в різних аспектах, оскільки науковці стверджують, що духовний код нації, її культурний потенціал зашифровано у художніх творах, оскільки любий витвір художника є конденсатором культурної пам'яті. У мистецтві це знайшло свій вияв у створенні мови музичних образів, художніх творів,

формуванні стилів і жанрів, які спиралися на абсолютну духовність, де митець не споглядає, не дотикає, а відчуває. (Т. Антоненко, І. Бех, І. Буцяк, О. Васильєва, О. Вознюк, О. Лопуга, О. Олексюк, В. Павлов, Е. Помиткін, А. Растрігіна, В. Рибалка, В. Холін, О. Щолокова а ін.)

Мистецтво сьогодні є однією із складових нашого буття, чуттєво-структурним началом та, в той же час, такою рамкою, яка обрамляє картину повсякденності. Тобто естетика навколишнього середовища перевтілюється в екологію життя, оскільки природу у художніх творах можна сприймати не лише як символ, але й як дійову особу. Назва твору з самого початку може довести той факт, що у картині буде грати провідну роль - вітер, дощ, дерева, квіти тощо, що дає змогу відобразити навіть специфіку мислення людей, зображених на картині, які ніби то мешкають у тому мікросвіті, і для яких деталі погоди та природних умов є невід'ємною частиною їхнього буття.

Про досвід вивчення культурологічних аспектів мистецтва українських художників-модерністів в контексті екології і виховання підліткової аудиторії йдеться у працях (Н. Артеменко, В. Акоюн, Н. Анацька, М. Видиш, С. Гореславський, В. Гриценко, Л. Горболіс, Н. Данильчук, А. Захлібний, Ю.В. Крисаченко, Куманська, Л. Курняк, В. Марко, М. Мельничук, Л. Печко, І. Сидорук, Л. Чистякова, Р. Чорний та ін.)

Мета статті полягає в обґрунтуванні процесу культуротворчих аспектів мистецтва українських художників-модерністів в контексті екологічної освіти та виховання підліткової аудиторії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічним проблемам і шляхам їхнього розв'язання присвячено чимало літератури, музичних та художніх творів образотворчого мистецтва, які віддзеркалюють питання перцепції, важливість якої у мистецтві помітна в інтерпретації сюжету митцем і в сприйманні твору глядачем. На думку О. Костюченко, перцептивні процеси забезпечують орієнтування в художньо-творчому матеріалі, виділенні найважливіших для розв'язання конкретного завдання аспектів, здійснюють таку обробку інформації від органів чуття, яка веде до побудови образу, адекватного як потребам, так і завданням рекреаційної діяльності [5]. Ми розглядаємо культурні цінності окремих митців, пов'язаних з специфікою людського буття та ставлення до дійсності, а саме: ціннісно-діяльносним відношенням до природного середовища. Саме специфічне природонародження, на нашу думку, найяскравіше окреслює самобутність діячів мистецтва, яке дасть змогу задовільнити потреби підлітків, зокрема естетичні та екологічні. Усвідомлюючи, що саме естетична суть мистецтва є аргументом на користь його культуротворчого розгляду, слід зазначити, що в аналізі художніх творів ми прослідковуємо два вектори, які складають «єдину лінію мір», за якою здійснюється Людина [3]. Для підлітків існування та поширення мистецтва засвідчує його естетичну цінність, а це може бути одним з аспектів

формування екологічних орієнтацій, як виховання вишукано-прекрасного, почуттєвої природи людини, що дасть змогу гармонізувати стосунки зі світом. Також, ми бачимо, що мистецтво на практиці створює нові людські цінності і шукає принципово новий, адекватний своєму часові естетичний досвід, який буде працювати на формування культурних орієнтирів підлітків на засадах зростання духовності, стимулюванні творчості, тим самим естезувати природній простір існування.

Твори мистецтва входять до сфери духовних потреб людини. Тяжіння до прекрасного є невід'ємним від людського ества, бо завжди супроводжує людину розумну. Кожен митець є надзвичайно багатогранною особистістю, їхні твори є висловом внутрішньої свідомості, бажанням показати свої картини завжди в новому, незнайомому до цього способу. Зазвичай творці пензля черпали найхарактерніші риси з великих історичних стилів, беручи від них елементи, потрібні для нових художніх конструкцій, прагнучи збагатити старі підвалини образотворчого мистецтва, що дало змогу в драматичному напруженні знайти джерело захопливої і переконливої живучості. До таких художників ми можемо віднести українських митців-модерністів: Давид Бурлюк, Казимир Малевич, Володимир Татлін, Василь Кандинський, Олекса Грищенко, Іван Клунонь, Іван Пуні, Олександр Радченко, Олександра Екстер, Олександр Архипенко.

Універсальна природа модернізму, як процесу оновлення формально-виражальної мови, розкрилася в усіх видах образотворчого мистецтва, зазначає дослідниця Ю. Бабуніч [2]. Цікаві спостереження та міркування з цього приводу висловив саме Олександр Архипенко, український скульптор, творець, новатор малярського кубізму, який був переконаний у тому, що людиною править космічна енергія, яка змішана з нашими клітинами і знаходиться у постійній еволюції. Він вважав, що самі ідеї людина бере від космічної творчої сили і підносить свою власну потугу до найвищого ступеня, де поєднуються дух і природа. Архипенко вповні збагнув це основне правило природи і воно стало головною метою його мистецтва. Скульптурний твір стає істотою, і саме у цьому криється велика одуховленість, тож не дивно, що скульптор так багато пише, говорить про творіння і природу мистецтва. Слід відзначити новації О. Архипенка, який підкреслював стосунок мистецької творчості до космічної і бачив мистецтво, як віддзеркалення творчих сил всесвіту. Його перші роботи нагадували ідолів, які прикрашали кургани в українських степах. Тому бачення природного художнього творення, вважав він, є продовженням універсального процесу, і творча організація невідомого митця споріднена з організацією форм у природі. Хоч мистецтво є процесом конкретизації, матеріальним відображенням невідомих природних сил, однак творчою ціллю є експресія живучості тих сил, які митець сприймає в своєму оточенні. Підкреслюючи важливість вияву живучості в мистецькому творі, Архипенко вважав, що статистичне мистецтво імітує форми природи, а

динамічне - кристалізує інтуїтивно відчутні сили, тоді як форма випромінює з себе назовні духовність [7]. Потреба вірності художника Природі у мистецькому зображенні, де кожен визначний митець є надзвичайно багатогранною особистістю і визначає перспективи нового мистецтва, вважає, що прийдешнє мистецтво буде створене передусім свіжими і живущими силами. У своїй людській, духовній суті воно незмірно більш глибоке й багате. Як крізь щілину в кам'яних брилах пробиваються життєдайні паростки квітів, весняної трави, так і прокладає собі шлях й жива творчість людини. Такі думки, як тяглість трансформації природи, спонукали митця не тільки до реінтерпретації власного доквілля, але також до теоретичного обґрунтування своїх зацікавлень. Дальшим важливим вкладом Архипенка в розвиток сучасної скульптури-малярства було вживання синтезу різних природних матеріалів у тій самій композиції: каміння, дерево, пісок, мармур, бірюза, скло, мідь. Історики мистецтва загалом визнають його першість у введенні кольору скульптурних творів. Це стосується таких робіт, як «Хід», «Силует», «Гондольєр», «Старий рибалка». Нажаль його твори залишилися в Америці, де він прожив значний період життя, але вони в наш час заслуговують на переоцінку, на те, щоб увійти в широкий мистецький і науковий обіг, щоб залишитися в пам'яті мистецтвознавців України.

У колі представників української культури, час активності яких припадає на ХХ століття, слід звернути увагу на художницю Олександру Екстер. Поціновувачі театрального мистецтва можуть завдячити їй за створення незвичного художнього образу та новітнє оформлення сценічного дійства, яке стало лаконічним, конструктивним і рухливим. Продовженням зазначеної тенденції щодо змішування досвіду мистецтва живопису та дизайну сцени, є формування художницею просторового стилю, який передбачає театралізацію побуту: надання статусу театральній площині. Екстер оновлює не лише драму, а й балет. У мансарді на Фундуклівській проектує строї до вистав балерини Броніслави Ніжинської, засновниці київської «Танцювальної студії руху». Творчість О. Екстер просякнута естетикою художньо-природних взаємодій, які входять в об'єкт дії механізмів мистецької творчості. Для художниці живопис є мистецтвом простору, який визначає смислову наповненість пластичних засобів: форму, як художню концепцію, кольорові асоціації, композицію. Такий простір, прозорий для всіх художніх практик дає змогу розширити межі мистецької реальності, демонструючи новий виток природного буття людини у світі. У просторі сучасної культури естетичне відношення реалізується переважно як резонатор людських відчуттів, як активатор творчої роботи митця, як вихідна умова існування естетичного змісту. Самі реалії сучасного мистецького життя О. Екстер розширюють межі художньої реальності, демонструючи новий виток людського буття у світі. Так, її рання робота «Квіти» вражає ніжністю і чуттєвістю: сором'язливі квіти на підвіконні, м'яке завіконне світло, тиха поезія затишного

помешкання. Ще одне невеличке полотно «Склянка чаю» вже з серії натюрмортів, звучних, соковитих, яке написано у паризькій академії, під враженням від творчості Ван-Гога. Так, вона і надалі почала опановувати неакадемічний стиль малювання, ван-гогівську пастозність, щоб зрештою увійти в неспокійний стан кубістів, щоб покласти фундамент новій течії [8]. Судячи з її картин, вибудовується інтерпретаційна природа естетичного повідомлення, який продукує нове бачення образів. Наприклад, міст над рікою не викликав у неї елегійно-журливого настрою, її цікавило інше-геометризм усього: важка арка мосту, кристалічна вода, яка має свої грані і ребра, шосе, що рухається в далину неквапливо, гори, які пориваються у небо своїми верхівками. А увінчує картину білосніжна з зеленими банями козацька церква-шматочок батьківщини у тім безадреснім всеохопнім світі [9]. Тому-то й сталося, що в творчому здобуткові О. Екстер безумовно наявною є глибока філософська ерудиція художника, яка втілюється в дотичній до філософії – сфері мистецтва. Синтез екології й філософії, як зазначає Л. Неделіна, є необхідною умовою формування екологічної освіти, а що дає можливість простежити розвиток екологічного виховання у формуванні життєвоціннісних орієнтацій сучасної молоді [6]. На цьому ми можемо ґрунтувати творчі доробки художниці, які досить яскраво репрезентують зміст стрижнєвої природної української ідеї. Адже саме естетико-природня проблематика картин виявляється причетною до змістового насичення кожного її твору. Це спрямування зумовлювалося й тією визначальною роллю, яка посідає у колі значущих для художника-митця проблем: людина-природа-історія-пам'ять. Саме тому нашим завданням у вихованні підліткової аудиторії є прагнення довести до їхньої свідомості: хто ми є, чого прагнемо, що зберігаємо. Естетичний фактор мислення з багатьох видів художньої діяльності дає змогу сформувати у них культ мистецького розуму на засадах природної чуттєвості і гармонії.

Ще одним спільним полем застосування художніх творів мистецтва в контексті екологічної освіти і виховання підлітків є предметність пізнання. Спираючись на досягнення в галузі психології екологічної освіти і виховання підліткової аудиторії, широкий культуротворчий матеріал, вчені досліджують складові пізнання, як науковий факт, наукову ідею, світогляд. Для підліткової аудиторії процес пізнання починається з почуттів, оскільки вони отримують їх від зовнішнього світу художнього твору, спочатку оцінюючи предмети, кольорову гаму, а потім, об'єктивно, в думці-аналізують цінність побаченого. Реалізуючи закладені можливості пізнання у галузі художнього мистецтва, підлітки забезпечують свою велику незалежність у соціумі, акумулюють творчу енергію, яка генерує естетичне з подвійною силою, що дає змогу встановити взаємозв'язок підліткової аудиторії з навколишнім середовищем. Як зазначає дослідник В. Акопян, шлях до сталого розвитку особистості можливий лише за допомогою екологізованого рівня освіти,

оскільки великий вплив на особистість має естетичне наповнення екологічної освіти. Відчуття прекрасного налаштовує підлітків на добро, звідси зв'язок між красою природи і красою людини.[1] Особливо актуальним у даному випадку є предмети освітньої галузі «Мистецтво», завдяки яким підлітки мають можливість обмінюватися думками, ідеями, пропозиціями, а викладач при цьому перетворюється на помічника в спільній діяльності, діловій співпраці, творчому пошуку, створюючи на заняттях атмосферу щирості і поваги.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, теоретично обґрунтований розгляд культурологічних аспектів українських художників-модерністів, здійснений у нашому дослідженні, дає змогу суттєво скоригувати уявлення про національну художню традицію, яка пов'язана з живленою одухотвореністю, тісно сполученою з життям природи. Весь перебіг природотворчості художників-модерністів досягає оптимальної рівноваги як масштабу їхньої думки так і неповторно-художнього втілення, як еквіваленту перебування людини у світі, що спонукає до духовної зосередженості, благословенної тиші самопізнання. За кожним образом культурного митця є образ, традиції, потужна течія культури, неперервний зв'язок, що створює щемливе емоційне забарвлення, надто ж для підліткової аудиторії, як духовних так і естетичних відчуттів. У зв'язку з цим стає зрозумілим, що формуючись у межах художнього мистецтва, естетико-культуротворчий прогноз може виходити у значно ширше поле виховання екологічного світовідношення, контролюючи стан естетичних засад актуального рівня духовності, який дає змогу усвідомити підліткам природний компонент людського буття. Важливими передумовами цього процесу є прагнення осмислити особливості відображення природи у творчості зазначених художників, зрозуміти, як художнє мистецтво викликає чуття естетичної насолоди, в чому полягає його насолода, що пробуджує її в душі підлітків. Ми визнаємо тенденцію розвитку культури та естетики, як специфічну форму взаємодії у цілісній системі почуттєвого відображення, як прояву сутнісних сил людини та контексті екологічної освіти і виховання підліткової аудиторії.

Подальше дослідження проблеми, що розглядається, передбачає визначення етапів вивчення культуротворчості з урахуванням еволюції світоглядних установок різних видів мистецтва, спадкоємності культурних цінностей, взаємозв'язку людини з навколишнім світом і яким чином вони впливають на особистість підліткової аудиторії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. А. Акопян Основні чинники формування екологічної свідомості особистості. *Вища освіта України*. 2011. №2. с. 41-47.
2. Бабуніч Ю. Українські живописці-модерністи у зарубіжних мистецьких середовищах: паризький осередок. *Народознавчі зошити*. № 2 (170). 2023

3. Гриценко В. Долі мистецтва: смисл естетико – культурологічного прогнозу. Зб. Мат. міжнародної наук. практ. Конференції Contemporars Art: НОВІ ТЕОРІЇ, 2020.

4. Заліско К. Онтологічна єдність мистецтва і права. Матеріали міжнародної наук. прак. конференції. Мистецтво та життя: або як зробити сучасне мистецтво частиною життя суспільства. 2006.

5. Костюченко О. Художня перцепція в системі рекреації. Актуальні проблеми психології. Т.12. *Психологія творчості*. Вип. 21.

6. Неделіна Л. Еволюція підходів до розуміння поняття «екологічна освіта». Електронне «Державне управління та розвиток». 2016.

7. Німенко А. Енергія таланту, «Ранок», ч.8, 1965, Київ. Журнал «Театральне життя», К., №11, 1918. с. 15

9. Український культурологічний альманах. Хроніка. К., 2000

REFERENCES

1. Akopyan, A. (2011). Osnovni chinniki formuvannya ekologichnoyi svidomosti osobistosti. [The main factors of formation of ecological consciousness of the individual]. Visha osvita Ukraini № 2. S.41-47. [in Ukrainian]

2. Babunich, Yu. (2023). Ukrayinski zhivopisci-modernisti u zarubizhnikh misteckih seredovishah: parizkij oseredok. [Ukrainian modernist painters in foreign artistic environments: the Parisian centre]. Narodoznavchi zoshiti. № 2 (170). [in Ukrainian]

3. Gricenko, V. (2020). Doli mistectva: smisl estetiko - kulturologichnogo prognozu. [The Fate of Art: the Meaning of Aesthetic and Cultural Forecast]. Zb. Mat. mizhnarodnoyi nauk. prakt. Konferenciyi Contemporars Art: NOVI TEORIYI. [in Ukrainian]

4. Zalisko, K. (2006). Ontologichna yednist mistectva i prava. [Ontological unity of art and law]. Materiali mizhnarodnoyi nauk. prak. konferenciyi. Mistectvo ta zhittya: або

yak zrobiti suchasne mistectvo chastinoyu zhittya suspilstva. [in Ukrainian]

5. Kostyuchenko, O. Hudozhnya percepciya v sistemі rekreaciyi. Aktualni problemi psihologiyi. [Artistic perception in the system of recreation. Actual problems of psychology]. T.12. Psihologiya tvorchosti. Vip. 21. [in Ukrainian]

6. Nyedyelina, L. (2016). Evolyuciya pidhodiv do rozuminnya ponyattya «ekologichna osvita». [Evolution of approaches to understanding the concept of "environmental education"]. Elektronne «Derzhavne upravlinnya ta rozvitok». [in Ukrainian]

7. Nimenko, A. (1965). Energiya talantu. [Energy of talent]. Ranok, ch.8, Kyiv. [in Ukrainian]

8. Zhurnal «Teatralne zhittya». (1918). [Journal "Theatre Life"]. К., №11, s. 15. [in Ukrainian]

9. Ukrayinskij kulturologichnij almanah. Hronika. (2000). [Ukrainian Cultural Almanac. Chronicle]. Kyiv [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛАВРИШ Ірина Михайлівна – директор Будинку культури м. Київ, кандидат педагогічних наук.

Наукові інтереси: проблеми підліткової творчості в галузі мистецької діяльності, розвитку комунікативної культури, творчого самовираження, партнерських взаємин дітей та дорослих у різних видах сценічної і художньої творчості.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LAVRISH Iryna Mykhailivna – director of the House of Culture, Kyiv, Candidate of Pedagogical Sciences.

Scientific interests: problems of adolescent creativity in the field of artistic activity, development of communicative culture, creative self-expression, partnership relations of children and adults in various types of stage and artistic creativity.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2024 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:355(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-214-226-230

ЛИТВИН Андрій Володимирович –

старший викладач кафедри радіоелектронних систем пунктів управління Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1962-6356>

e-mail: ravshan73@ukr.net

ЧЕЧУЙ Олександр Вікторович –

кандидат технічних наук, доцент, доцент

кафедри радіоелектронних систем пунктів управління Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7584-4457>

e-mail: alche1972@ukr.net

МАТЮХ Юрій Володимирович –

викладач кафедри радіоелектронних систем пунктів

управління Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2774-7476>

e-mail: matuhura82@gmail.com